

УДК 821.481 – 2.09
ТЕТЯНА КОНСВА,
НАТАЛІЯ ТАРАСОВА
(Полтава)

Г. ІБСЕН. «БУДІВНИЧИЙ СОЛЬНЕС» (ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ЖИТТЯ І МИСТЕЦТВА)

Ключові слова: проблематика, колізія, внутрішня дія, художній образ.

Генрік Ібсен – найталановитіший драматург ХІХ століття. Його слава ще за життя була всесвітньою. Від прізвища письменника утворили слова «ібсенізм», «ібсеніти», це означувало школу та підкреслювало своєрідність художнього бачення і стилю майстра.

Однією з провідних у творчості Ібсена є проблема співвідношення між призначенням людини та шляхами реалізації цього призначення з погляду моральної відповідальності особистості перед іншими людьми. Але, на відміну від драматичних творів 60-70-их років, у драмі «Будівничий Сольнес» (1892) її носієм постає представник мистецтва.

Драма розбудовується на колізії між творчими здобутками геніального художника та його поразками. Центральна дійова особа Гальвар Сольнес – із розряду «виняткових, вибраних натур, яким дарована сила, влада і здатність бажати, жадати чого-небудь так пристрасно, наполегливо, так непохитно, що воно вдається їм нарешті» [3, с.243].

Сольнес досяг успіху – звів чимало будинків, набув статків, відчув прихильність жінок. Багато хто заздрить йому, проте Сольнес не вважає себе щасливою людиною, розуміючи, що гонитва за бажаним позбавляє життєвих радощів і його, і дружину Аліну, перед якою особливо почувається винним.

Як зазвичай у Ібсена, минуле головних героїв приховує якусь таємницю. Призначенням Сольнеса було зведення церков і веж, які б підносили людину до неба. Проте життя у стародавньому родовому замку, серед сімейного затишку й достатку, заважає йому реалізувати місію. Усвідомлюючи це, Сольнес починає бажати, щоб старий дім згорів і таким чином визволився його геній від пуг. Згодом так і стається, адже бажання Сольнеса неодмінно збуваються. Герой ураз досягає блискучих успіхів, стає найкращим будівничим в окрузі. Але в Аліни, приголомшеної руйнуванням родинного гнізда і тяжкими передчуттями, пропадає молоко, потім помирають їхні діти. Достаток і слава куплені занадто дорогою ціною. «Все, що мені вдалося зробити, побудувати, створити красивого, міцного, затишного... та й величного... все це я постійно повинен викупати... сплачувати за все... не грошима..., а людським щастям. І не лише своїм власним, але й чужим!» – у розпачі виголошує Сольнес [3, с.239].

Після історії з пожежею в Сольнеса зникає бажання будувати церкви та вежі. Тільки ще раз він погодився звести вежу в Люсангері, де його й побачила тринадцятилітня дівчинка Гільда Вангель. Образ будівничого, котрий піднімається на вершину вежі, щоб, згідно зі звичаєм, почепити на флюгер вінок, назавжди залишився в її пам'яті. Через десять років, також 19 вересня, Гільда приїде в місто Сольнеса з метою ще раз

побачити його дивовижне сходження. Проте Сольнес уже інакший – він страждає через непорозуміння з дружиною, через душевні терзання, а головне – боїться конкуренції з боку молодого Рагнара, сина Бурвіка, у якому вбачає запальну юність, здатну змести зі шляху все застаріле, все, що втратило волно до життя і творчості. «Юність – це помста», – говорить Сольнес [3, с.224]. В уста центрального героя Ібсен вкладає цю знамениту фразу (знаємо, що в російській поезії її зробив безсмертною О.Блок, узявши епіграфом до поеми «Помста»). Рагнар Бурвік, без сумніву, має талант і з успіхом міг би сам будувати. Але Сольнес затято відмовляється підтримати проєкт Бурвіка саме тому, що роздивився його талант і боїться суперництва. Невдачі сина дуже засмучують його батька, старого архітектора Бурвіка. Саме в нього Сольнес колись робив перші кроки кар'єри, а тепер, розуміє старий, своєрідно віддячує: він ніколи не підтримає його сина, син нічого не досягне в житті. Поглиблює драматизм ситуації те, що наречена Рагнара, Кая, працюючи конторницею в Сольнеса, до безтями закохана у свого хазяїна. Сольнес тримає її, бо знає, що це прив'яже до нього і Рагнара.

Та приїзд Гільди допомагає Сольнесу позбутися заціпеніння: він знову починає мріяти про висоти, яких, на думку багатьох, лякається. Проте ніхто не розуміє, що на нього наводить страх не висота будівель, а інша, духовна, висота. Вона доступна тільки людині, пов'язаній із творчою діяльністю, але безнадійно віддаляє її від інших людей.

Гільда постійно нагадує Сольнесу про його обов'язок. Вона єдина серед персонажів п'єси розуміє, наскільки високе призначення митця. Пригадуючи першу зустріч із Сольнесом, дівчина говорить: «Це було так чудово, дух захоплювало! Я й уявити собі не могла, щоб знайшлася у світі людина, яка б змогла побудувати таку неможливо високу вежу! І раптом ви самі стоїте там, на самій вершині! Живий! І голова у вас аніскільки не паморочиться! Ось головне від чого... так... дух перехоплювало!» [3, с.217]. За ці хвилини щастя Гільда боготворить його, ладна віддати йому свою любов, надихнути на новий творчий порив. Але союз між Сольнесом і Гільдою не можливий – не тому, що Сольнес одружений, а тому, що художник за своєю природою самотник. Гільда – також художня натура, такою вона стала завдяки Сольнесу. А отже, поводить себе не менш егоїстично, аніж старіючий будівничий, вимагаючи, щоб він почепив вінок на шпиль нової споруди, зведеної для себе. Сольнес давно вже цього не робив, але тепер мусить задовольнити чужу забаганку, на собі відчуваючи гру долі: скільки-то разів він керував іншими...

Гільда і є та помста, якої жахався Сольнес. Дівчина не заперечує слів свого кумира, що вона схожа на хижого птаха: «Так, це очевидне всього, мабуть... А чом би й ні! Чому б і мені також не полювати за здобиччю? Не схопити тієї, що мене більш за все вабить? Раз я можу... вцепитися в неї отак... кігтями. І перемогти» [3, с.247]. Гільда символічно мстить героєві за компроміси, за нездатність залишатися вірним своєму покликанню, за його змови із совістю: «Я хочу сказати, що ваша совість занадто вже немічна. Занадто тендітна. Неспроможна витримати сутичку. Нездатна взяти на себе більш-менш важке... Вам, на мою думку, краще було б мати... як би це сказати? ... здорову, сильну совість» [3, с.244-245].

Власне кажучи, вона жалкує за тим, що Сольнес виявився не таким послідовним, як Бранд, котрий, пориваючи зі світом несправжніх ідеалів, ішов до кінця. І ось Сольнес знову підноситься на вежу, сподіваючись, що станеться диво і він спуститься вниз

оновленням, звільнившись від почуття провини перед дружиною, від страху перед молодими майстрами. Але дива не сталося. Життя і творчість несумісні. Сольнес падає з вежі, так і не примиривши суперечності. Цей епізод по-різному витрактовують: поперше, творчість незмірно вища за життя, а отже, Сольнес, довіривши свій творчий обов'язок, покінчує із собою; по-друге, будівничий намарив себе вищим за творчість, немовби став «богом», але злякався небесної безодні, розгледівши її, і впав. «Хто Бога побачив, той помре» [2, с.284], – ці слова з «Бранда» не вичерпали своєї привабливості для драматурга. А все ж божевільний учинок будівничого, змальований пізнім Ібсеном, має свою вагу. Він стає крапкою, що надає життю Сольнеса естетичної завершеності. Про це – остання репліка Гільди: «(в якомусь тихому, божевільному захопленні). Однак він досяг вершини... І я чула в повітрі звуки арфи. (Вимахує шалено і божевільно-захоплено кричить). Мій... мій будівничий!» [3, с.275]. Так юність приходить на зміну старості: Сольнес передає естафету творчості новому Орфесві, покликаному пробудити людство від «смерті» задля «життя».

Науковці не виключають, що на створення образу Гільди Вангель, яка так стрімко ввірвалась у складне, але усталене життя літнього будівничого Галвара Сольнеса, вплинули зустрічі Ібсена з багатьма шанувальницями його таланту. Прообразом героїні могли бути вісімнадцятилітня Емілія Бардах, з якою письменник познайомився в Госсензасі в липні 1889 року, або Гільдур Андерсен (згодом відома піаністка), дружні стосунки з якою зав'язалися після зустрічі в Крістіанії в 1891 році [4, с.215]. Відомо, що Г.Ібсен і Гільдур Андерсен згодом навіть святкували день їхнього знайомства – 19 вересня. Той самий день, який відіграє таку значну роль у п'єсі. Разом із тим, ім'я Гільди нагадує нам ім'я піаністки, а проте, воно ще й веде нас у світ давньої саги, означаючи битву й навіваючи образ страшної Брюнхільди. Як би там не було, але Сольнес став справді Сольнесом Гільди – не тому, що вона відібрала його в дружини, а тому, що спровокувала на практично безглузде, але символічно піднесене дерзання.

Той подвиг, на який виявився здатним Сольнес і який закінчився загибеллю, – це перемога особистості над собою; він не спрямований проти інших людей. Тож основне питання драматургії Ібсена, яке вперше було переконливо окреслене в «Бранді», – питання про те, чи може людина реалізовувати своє покликання ціною життя і щастя інших – і на цей раз отримує пряму відповідь: ні, не може.

«Проблематика твору, спрямовуючись на перевірку того, чи є справжньою обраність Сольнеса, вимагала, щоб розв'язка драми була не словесною, а становила собою дію» [1, с.230], – зауважував В.Адмоні. Відповідно до цієї вимоги розбудовується і композиція твору. Напроті внутрішньої дії п'єси сприяє наявність у ній душевних переживань, таємничих сил, що наповнюють внутрішній світ персонажів, психологічно заострених діалогів, які часто аналітично заглиблюються в минуле, а також трагічний фінал (загибель майстра). Досліджуючи особливості внутрішньої дії драми, норвезьке літературознавство констатує: «<...> уся сутність її полягає в тому, що більша частина дії відбувається в душі самого Сольнеса, і ці внутрішні дії ілюструються подіями зовнішніми...» [4, с.228].

Отже, наприкінці свого творчого шляху Ібсен створює символічну п'єсу, у центрі якої світ миття, світ, де відбувається одвічне протистояння мистецтва та життя. Природа людини потребує близькості до реального життя, але водночас – і розвитку її духовного початку, розуму та душі – такою завжди була позиція видатного письменника і такою вона залишилась у драмі «Будівничий Сольнес».

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Генрик Ибсен: Очерк творчества / В. Г. Адмони. – Л. : Худож. літ., ЛО, 1989. – 270 с.
2. Ибсен Г. Бранд / Г. Ибсен // Собр. соч. : в 4-х т. / Г. Ибсен. – М. : Искусство, 1956. – Т. 2 : Пьесы (1863–1869). – С. 129–381.
3. Ибсен Г. Строитель Сольнес / Г. Ибсен // Собр. соч. : в 4-х т. / Г. Ибсен. – М. : Искусство, 1958. – Т. 4. : Пьесы (1888–1899). – С. 191–277.
4. Хейберг Х. Г. Генрик Ибсен / Х. Г. Хейберг. – М. : Искусство, 1975. – 278 с.

Татьяна Конева, Наталия Тарасова

Г. ИБСЕН. «СТРОИТЕЛЬ СОЛЬНЕС» (К ПРОБЛЕМЕ СООТНОШЕНИЯ ЖИЗНИ И ИСКУССТВА)

В статье рассматривается проблема соотношения жизни и искусства в символической драме Г. Ибсена «Строитель Сольнес». Раскрытие концепции художника Сольнеса подчинено исследованию его внутренних противоречий между предназначением личности и путями реализации этого предназначения с точки зрения моральной ответственности перед другими людьми.

Ключевые слова: проблематика, коллизия, внутреннее действие, художественный образ.

Tatiana Koneva, Nataliia Tarasova

H. IBSEN «SOLNES, THE BUILDER» (TO THE PROBLEM OF CORRELATION LIFE AND ART)

In the article the problem of correlation between the real life and art in the symbolic drama «Solnes, the Builder» by H. Ibsen is considered. In particular, the nature of the inner struggle, which is in the soul of the main character of the play, his purpose of life is studied and the ways to realize this purpose taking into account the moral responsibility of the artist to other people are considered.

Key words: problems, collision, inner action, artistic image.

Одержано 3.02.2010 р., рекомендовано до друку 25.03.2010 р.